

PABLO DE LA FUENTE

**LES ILLES DE LA RESTAURACIÓ:
OPERACIONS NAVALS BRITÀNIQUES A LA
COSTA BAIXEMPORDANESA (1810-1811)**

ESTUDIS DEL BAIX EMPORDÀ
Sant Feliu de Guíxols, 2010
Volum 29 - ISSN 1130-8524

RESUM: Les operacions navals britàniques al front oriental durant la Guerra del Francès van ser una de les claus de l'èxit dels Aliats. La ruptura del Salvador de Barcelona, el corredor marítim format a la costa catalana, va malmetre seriosament la capacitat dels francesos per guanyar la guerra. Per aquest motiu, les illes Medes foren un objectiu estratègic capital de la guerra. Avui dia, les restes del Fort Anglais de la Meda Gran són el principal recordatori d'aquells esdeveniments.

PARAULES CLAU: Guerra del Francès, operacions navals, Catalunya, cooperació interaliada.

Quan el mariscal Etienne-Jacques-Joseph-Alexandre Macdonald assumí el comandament de les operacions a Catalunya, ho féu sent un dels més prestigiosos oficials generals francesos. Un Napoleó ja coronat Emperador no trigà a vincular-lo amb la nova aristocràcia creada pel règim. Així, li atorgà el títol de duc de Tarento el 1809, com a premi i record al seu actiu paper durant la revolta del regne de Nàpols contra els Borbons i el sorgiment de l'efímera República Partenopea.

A la primavera de 1810, data en què Macdonald assoleix el comandament, la moral de l'exèrcit francès estava en un dels seus pitjors moments. L'administració era corrupta i caòtica i la disciplina inexistent. Els comentaris de Macdonald al ministre de la Guerra són explícits: *“Je veux fouiller dans toutes les branches de l'administration... C'est dédale... Abus sur abus... L'armée est infecté de sang tues... Je vais a la purger avec bras d'acier”*¹

Unitats com la divisió Severoli feia mesos que no cobraven. Ben il·lustratiu de l'estat de les coses és que poc després del seu nomenament es veurà obligat a donar sis mesos de llicència al governador de Girona, el general Amey, afectat per *“les fatigues de la guerre et particulièrement du siège de Girone on considérablement altéré.”*²

A més de la moral de las tropes, segons Macdonald, el principal inconvenient era que la prossecució de las operacions militars es trobava molt lluny d'assolir objectius estratègics que decidissin la

1 SHD/AT/C8/130

2 SHD/AT/C8/130

guerra. Si el gran problema fins aleshores havia estat el manteniment de las línies de comunicació, el nou general en cap francès creia que operacions coronades per l'èxit com la presa de Lleida suposaven un agreujament del problema estratègic, amb un considerable allargament de las línies de subministrament: "*N'est il pas surprenant que l'armée dispersé ou conformée sur un aussi petit théâtre que la ligne d'opération, ne puisse pas conserver les communications libres?*"³ Això feia molt complicada la situació militar dels francesos a Catalunya. En una carta tramesa per Macdonald al ministre de la Guerra el 23 de maig de 1810 resumeix la seva visió sobre la situació estratègica: "*Aucun plan fixe, des idées vagues, des discours sans renseignements... absolument un édifice à reconstruire.*"⁴

El comandament francès, tant Macdonald com el seu predecessor, Augerau, era conscient que l'obertura del corredor terrestre de Perpinyà a Barcelona era una condició necessària però no suficient per guanyar la guerra. Amb la conquesta de Girona a final de 1809 i la d'Hostalric a mitjan maig de l'any següent, totes les fortaleeses al peu del Camí Ral entre la frontera i la capital catalana restaven en mans franceses. Això permetia inferir que la ruta terrestre era oberta als combois francesos. Però la realitat era una altra. Preses Girona i Hostalric, Macdonald es queixava amargament dels atacs que patien els combois entre Figueres i la frontera, zona amb un notable desplegament de tropes amb dues sòlides bases: les fortaleeses de Figueres i Bellaguarda.⁵ Així mateix, el juny de 1810, poc després de la caiguda d'Hostalric, un comboi patia un dur atac a Mallorquines, un indret proper a aquesta fortalesa.⁶

No assegurar les vies de comunicació era el gran fracàs francès de la guerra. Això suposava no poder consolidar una plataforma logística operativa al Principat. No obrir una via marítima amb garanties significava per a l'exèrcit francès a Catalunya dependre dels centres logístics de la *10è Division Militaire*, circumscripció territorial on es trobava enquadrat el Departament dels Pirineus Orientals.⁷ La documentació és inequívoca en relació amb l'existència del "*Dépôt Général de l'Armée de Catalogne établi à Perpignan*". I no

3 SHD/AT/C8/130

4 SHD/AT/C8/130

5 SHD/AT/C8/129

6 SHD/AT/C8/129

7 SHD/AT/C8/154/fols. 84 i 102

tan sols la capital del Rosselló. La fortalesa de Bellaguarda servia de dipòsit de recluses.⁸

Cobrir un comboi terrestre entre la frontera i Barcelona era una autèntica odissea. Un comboi des de Perpinyà, centre logístic principal, fins a Figueres trigava tres dies; de Figueres a Girona eren dues jornades, fent etapa a Bàscara; de Girona a Hostalric s'aconseguia fer en un dia; des d'allà fins Granollers se'n necessitaven tres, i un més per entrar a Barcelona. En el millor dels casos, la progressió d'un comboi entre Perpinyà i Barcelona necessitava onze jornades de marxa i distreure un important volum de tropes.

Així s'entén que la conquesta de les illes Medes fos un dels punts bàsics del pla d'operacions per a la primavera de 1810: "*La prise d'Hostalrich, et celle des isles et fort de las medas sur la côte de Catalogne.*"⁹ L'atac a l'arxipèlag s'ha de emmarcar dins la necessitat de dominar totes les fortificacions entre Barcelona i la frontera. Calia obrir tant el corredor terrestre com el marítim vers la capital catalana. La conquesta d'Hostalric consolidava el domini territorial francès, tot i que, com s'ha dit, no suposava el control definitiu del neuràlgic Camí Ral.

Amb les illes Medes en poder dels francesos, una vegada conquerit el fort de Sant Miquel a la Meda Petita, aquests eren en condicions de poder canviar el signe de la guerra. A menys d'una milla de la costa, el fort de Sant Miquel de les Medes era condició necessària per a la instauració d'una xarxa de cabotatge ben defensada. La idea de crear aquest passadís costaner protegit per bateries d'artilleria de costa i forces navals lleugeres no era una idea original de Macdonald.¹⁰ Tot i això, fou un decidit defensor i executor d'aquesta, fins el punt de definir aquest sistema com el "*saveur de Barcelonne*".¹¹

La formació d'un corredor marítim alliberaria la força de manobra de les penoses escortes als combois terrestres i la seva gradual millora aniria incrementant el volum de càrrega transportat. Macdonald considerava la formació d'aquest dispositiu molt urgent. En una carta del 24 maig de 1810, qualifica com a primera mesura estratègica "*protéger le petit cabotage et l'arrivage des grains à Barcelonne*", qualificat com "*indispensable vu la manque de transport*

8 SIID/AT/C8/129

9 SHD/AT/C8/154/f. 111

10 SHD/MT/2A/84

11 SHD/AT/C8/154/f. 216

par terre".¹² Fins i tot, havia de quedar supeditat als desitjos de Bonaparte de conquerir Tarragona: "*Le siège de Tarragona étant une opération importante prescrite par l'Empereur, il faut que Barcelonne devienne notre place d'armes et le chief-lieu de nos magasins que jamais vu ne pourra former, sans la protection de la marine*". Si Barcelona no es transformava en una important plataforma logística de les forces terrestres, la guerra no es podia guanyar.

Respecte a les forces navals, Macdonald reforçà les unitats lleugeres, augmentant el seu nombre de tres a set a la flotilla de Roses. Aquesta capacitat la pretenia implementar amb el desplegament de forces subtils. Així, reclamà l'enviament d'una vintena de canoneres des de Toló¹³. Consolidat el passadís costaner, ordenà la creació d'estacions secundàries per a la flotilla de Roses al Port de la Selva, Cadaqués, Palamós i Sant Feliu de Guíxols. Fins i tot va aconseguir que el ministre de Marina amonestés severament el capità de fragata Heurtel, cap de la flotilla de Roses, quan intentà desplaçar la seva base principal a Portvendres, en territori de l'Estat francès.

L'acció de les forces navals es pretenia aixoplugar dins la cobertura de divuit bateries d'artilleria de costa. A tal efecte es comissionaren dos enginyers. El capità Madrou Bric desenvoluparia la seva tasca entre la frontera i Roses, mentre que des de Roses fins Sant Feliu de Guíxols seria l'àrea d'actuació del capità La France. L'interès prioritari del programa era la construcció de bateries a Port de la Selva, Palamós i Sant Feliu de Guíxols.¹⁴

Però la protecció de la franja costanera anava més enllà dels assentaments artillers. S'entén aquesta com el desplegament d'una divisió que ha de protegir el litoral contra qualsevulla acció amfíbia. Es confien unitats senceres a aquesta missió. Aquest és el cas del 1° *Reggimento di Fanteria*, una unitat napolitana de l'exèrcit imperial desplegada entre Sant Feliu de Guíxols i la desembocadura del Fluvià. La missió d'aquestes tropes no tan sols era la defensa puntual de les bateries, sinó també aportar reserves davant un desembarcament de considerable magnitud. Això explicaria la concentració de les reserves regimentals a la Bisbal.¹⁵ Fins i tot, les guarnicions de les fortificacions sobre el Camí Ral com Figueres, Girona i Hostalric

12 SHD/AT/C8/130

13 (SHD/MT/2A/84; AT/C8/130)

14 SHD/AT/C8/154/fs. 212-219

15 SHD/AT/C8/129

es constitueixen com a reserva estratègica divisionària. Per tal de nodrir d'efectius aquesta unitat territorial i alliberar les tropes de les divisions de maniobra, Macdonald obrí, a la Catalunya dominada, el reclutament de la Guàrdia Nacional, una força de reservistes homòloga al sometent.

La flotilla de Roses i el seu desplegament (1810)		
Vaixell	Nom	Estació
Corbeta	La Tactique(*)	Roses
Avís	La Victoire	Cadaqués
"	La Linote	Sant Feliu de Guixols
"	La Thisbé	Roses
"	La Bretonne	Port de la Selva
"	La Provençal	Portvendres
Galiota	La Flèche	Palamós
Font: SHD/MT/2A/84; i AT/C8/130.		

UNA ALIANÇA ETERNA

Els anglesos van entendre de seguida que no reaccionar a les mesures que els francesos estaven duent a terme significaria perdre la guerra a mitjà termini. El comandament naval britànic no trigà a comprendre que la recuperació de l'arxipèlag de les Medes era transcendental.

El general Doyle, oficial britànic d'enllaç amb el Quarter General de Tarragona, aconseguí fer entendre al capità general Enrique O'Donnell la imperiosa necessitat de reconquerir les illes.¹⁶ En aquesta ocasió, el comandament anglès va tenir clar des d'un bon principi la necessitat que l'operació fos combinada, no tan sols participant en l'assalt tropes espanyoles, sinó també una fragata¹⁷. Era imprescindible eliminar qualsevol tipus de suspicàcia política que pogués fer albirar la més mínima idea que els illots empordanesos podien arribar a ser un Gibraltar català. Aquesta visió s'aprecia diàfana a la historiografia francesa. Així, el nou fort bastit a les Medes a partir de 1811 és anglès: "*Les Anglais... fortifiés depuis un an à la petite île des Medes, doint ils avaient fait un point inattaquable, donnaient très-peu de jour aux communications*".¹⁸ Tot i així, els brità-

¹⁶ TNA/ADM/1/417/f. 362

¹⁷ (Martínez Valverde, 1974, p. 134).

¹⁸ Brun, 1861, t. II, p. 560-1

Tot i que estratègicament no era un objectiu de gran magnitud, la destrucció a càrrec de les forces aliades de la bateria costanera francesa de Begur va fer que la Junta Superior de Catalunya condecorés les forces participants. Aquesta condecoració, avui dipositada al National Maritime Museum de Greenwich (Londres), pertany a un dels oficials britànics participants.

El 5 de setembre de 1810 salpà del port de Tarragona la fragata *Cam-brian* sota el comandament del capità William Francis Fane juntament a dos xabecs espanyols que duïen a bord 60 soldats del Regiment de Voluntaris de Saragossa que, amb els *marines* anglesos, serien la força d'assalt contra l'arxipèlag. A l'endemà, a la costa de Blanes, s'unia a la força una fragata espanyola.

L'atac, programat pel dia 8, fou finalment suspès. Fane no entra en massa detalls, tot i que esmenta la magnitud del desplegament

tics van ser molt curosos per tal de no donar motius perquè els seus aliats poguessin sospitar això. Fins tal punt arribà el tacte anglès que s'arribaren a tornar als catalans les peces d'artilleria d'origen espanyol foses abans de la guerra que s'havien capturat als francesos.¹⁹

Sobre qualsevol altre tipus de consideració, sembla dibuixar-se un panorama on era necessari conquerir les illes i que es tornessin inexpugnables contra els francesos. No es podien tornar a perdre. Això significava una important guarnició i obres de fortificació a fi i efecte de consolidar la seva defensa, aspectes aliens a la missió de les forces navals britàniques.

El 5 de setembre de 1810 salpà del port de Tarragona la fragata *Cam-brian* sota el comanda-

¹⁹ TNA/ADM/1/421/f. 792

enemic com a raó que va fer posposar la missió.²⁰ Així buscà alternativament d'altres punts febles en el dispositiu costaner. El primer el trobà a Begur. El dia 10 les seves tropes desembarcaren i destruïren una bateria costera i capturaren 36 soldats francesos. Dies després, el 14, la força combinada entrà a Palamós, on un dels bots del *Cambrian* fou enfonsat, i on el contingent espanyol va tenir una actuació destacada, prenent alguns presoners i capturant alguna peça d'artilleria.²¹

EL VOL DE L'ESPARVER

A aquestes altures de la guerra i tal com anaven les coses, els anglesos necessitaven un cop d'efecte que ensorrés psicològicament al seu adversari. Aquesta avinentesa es presentà el desembre de 1810. El capità James Pringle, comandant de l'*HMS Sparrowhawk*²² detectà com un comboi francès d'una dotzena de naus entrava al port de Palamós, notificant-lo al *HMS Kent*. L'informe del seu comandant, el capità Thomas Rogers, és explícit: "*Having receiving information from Captain Pringle of a convoy of twelve vessels being at Palamos with provisions for Barcelona*".²³

20 TNA/ADM/1/417/f. 362

21 TNA/ADM/1/417/f. 362

22 Significa *esparver* i ha servit per donar títol a aquest epígraf.

23 TNA/ADM/1/418/f. 483

El capità del *Kent* de seguida intentà reunir a totes les naus de l'esquadró que operava davant la costa catalana. Amb l'excepció del *Volontaire*, a la costa tarragonina, acudiren l'*Ajax* i el *Minstrel*, unitats destacades al bloqueig de Roses. A les 8 del matí del dia 10, els quatre vaixells anglesos s'havien reunit davant el cap de Sant Sebastià. I Rogers ho tenia clar. Palamós era a punt de ser atacat. Així es pot llegir al seu quadern: "*At 8 light airs & clear. Ajax, Minstrel & Sparrowhawk sight off shore*".²⁴ Les ordres al mestre d'aixa – "*Carpenter repairing the boats*" – de reparar els bots no ofereixen dubtes.

El reconeixement dut a terme en els dies posteriors concretà el primer informe de Pringle: "*The enemy's vessels lay in the mole and consisted of a very fine new national ketch mounting 14 guns with 60 men, two xebecs of 3 guns each and 30 men, and there were eight merchant vessels under their convoy all laden with provisions for Barcelona*".²⁵ Era un comboi de cabotatge format per vuit mercants i escortat per tres unitats de la flotilla de Roses: la corbeta *Tactique* i dos avisos.

La concentració de naus es dilatà fins el dimecres 12, quan s'incorporà a la força l'HMS *Cambrian*, que venia des de Menorca.²⁶ La incorporació del *Cambrian* fou un factor capital per desencadenar l'atac. Rogers conferí al capità Fane el comandament de l'assalt. Respecte als coneixements de Fane sobre Palamós, Rogers manifesta: "*I have great reliance in Captain Fane's knowledge of the place*".²⁷ Sembla que era un bon coneixedor de las aigües catalans, on havia operat des del començament de la guerra.²⁸

Si es compara amb el raid anglès contra Roses de l'1 de novembre de 1809,²⁹ a la concepció de l'operació contra Palamós es barregen tota una sèrie d'elements tàctics i estratègics d'una riquesa singular. Palamós, a diferència de Roses, no era plaça forta, cosa que significava que era vulnerable per terra. El volum de la força que assaltà Roses el 1809 i Palamós el 1810 fou el mateix: uns sis-cents homes. Però hi ha una lleugera diferència: fins l'arribada del *Cambrian*, el grup de Rogers el formaven dos navilis i dues corbetes. Res a veure amb els tres navilis, dues fragates i tres corbetes de la força de Hallowell de l'any anterior. Per tant, el retard per la incor-

24 TNA/ADM/51/2509/v.4

25 TNA/ADM/1/418/f. 483

26 TNA/ADM/51/2040/v. 7

27 TNA/ADM/1/418/f. 483

28 TNA/ADM/1/415/f. 35

29 Pujol & al., 2003, p. 24-7

poració del *Cambrian* s'explica davant la insuficiència d'homes per dur a terme l'acció.

Dos aspectes addicionals desaconsellaven una operació de característiques similars a la duta a terme a Roses. L'espera en una fase lunar de quart creixent solament beneficiava els francesos. Cada nit perduda fins el 14, quan entrava la lluna plena, dificultava gradualment la possibilitat de cegar les defenses costaneres durant un raid nocturn. A més, sembla obvi que repetir l'acció no era la millor solució, atès que evidentment el comandament enemic hagués desplegat algun dispositiu per neutralitzar-ho.

A l'operació liderada per Fane d'assalt a Palamós hi ha dos nous elements: el caràcter diürn i la naturalesa amfibia. Ambdós elements són complementaris. L'acció a plena llum del dia cercava una certa sorpresa, tot i el seriós inconvenient de no cegar les defenses costaneres. Cal recordar que a l'atac del mes de setembre, Fane va perdre un dels bots pels trets de l'artilleria de costa. Així, el pla dissenyat cercà un desembarcament fora de l'abast de les defenses costaneres i formar una columna d'atac per terra que prengués el port, destruís les bateries i, conseqüentment, pogués apoderar-se de les naus aixoplugades a la badia.

La decisió d'emprendre una acció amfibia de certa entitat fou influïda pel desànim de Rogers i d'altres oficials britànics davant la manca de cooperació de les tropes catalanes. Rogers diu haver ofert *"the services of the ships to General O'Donnell, he was so indisposed that I had not satisfaction of seeing him"*.³⁰ Les ferides sofertes pel general Enrique O'Donnell a la batalla de la Bisbal no impediren que *"he communicate to me through General Wimpffem his grateful thanks for the offer and informed me that from the movements, situation and forces of the enemy, circumstances would not at present permit him to undertake any maritime expedition but that it would be of great service to the province of Catalonia... vessels to cruise before Barcelona the adjoining boats to intercept enemy's supplies, and he did not wish for the present for any other cooperation of the ships with his arms"*. Com es pot llegir, la crítica a la dilatòria conducta del comandament espanyol és òbvia. Obstinats en limitar el suport britànic a la defensa de Tortosa i Tarragona i al bloqueig dels

30 TNA/ADM/1/418/f. 483. Dos germans O'Donnell van ser capitans generals de Catalunya durant 1810. El primer, Enrique fou ferit a la batalla de la Bisbal el setembre de 1810. Finalment, després de tot un seguit d'embolics, va ser substituït pel seu germà Carlos, rellevat del comandament el gener de que de 1811.

ports de Barcelona i Roses. Els britànics creien que la destrucció del passadís litoral era una de les claus de la guerra. Un triomfal desembarcament demostraria als aliats espanyols les possibilitats de l'ús d'aquest tipus d'operació a gran escala. Dins d'una vessant més política, els anglesos pretenien mostrar al seu aliat les grans possibilitats que tenia posar tropes espanyoles sota control operacional de la *Royal Navy* per a operacions amfibies a gran escala.

El pes de Fane en el disseny de l'operació fou capital. A més dels comentaris de Rogers, el *Cambrian* transportava dos obusos de campanya que foren desembarcats per tal de bombardejar els turons on eren emplaçades les bateries costaneres franceses i així donar cobertura a l'avanç per terra de les forces desembarcades. A més, dels 250 *marines* –d'un total de 600 homes que participaren en la acció– una quarantena d'ells eren del *Cambrian*. El quadern d'aquest navili fa esment de “60 armed seamen and the marines on shore”.³¹ És acceptable creure que una quarantena d'ells, la guarnició del vaixell, tripulació a part, eren tropes d'infanteria de marina. La xifra entorn de 250 *marines* s'ajusta a les guarnicions de les cinc naus participants en l'operació. La proporció establerta per guarnir un vaixell solia ser en proporció a un *marine* per canó embarcat. La necessitat de soldats d'infanteria de marina, ateses les característiques tàctiques de l'operació, sembla clara.

La primera part de l'acció fou un èxit. Vers l'1 del migdia del dijous 13 els bots, sota cobertura del *Sparrowhawk* i del *Minstrel*, desembarcaren les forces britàniques al nord de Sant Antoni de Calonge, fora de l'abast de l'artilleria de Palamós. La sorpresa va ser total, atès la guarnició francesa es retirà de les seves posicions i es va fer forta a les cases del poble. Aquesta circumstància s'aprofità per destruir les dues bateries, cremar un magatzem i enfonsar un dels transports, danyar un altre i capturar un tercer.

El problema el constituï el contraatac d'una columna francesa de socors arribada de Sant Feliu de Guíxols que desorganitzà el re-embarcament dels britànics. Tot i la cobertura del *Sparrowhawk*, el *Minstrel* i el *Cambrian*, la maniobra francesa agafà els anglesos entre dos focs. Si fins aquell moment les forces de desembarcament havien sofert entre quatre i cinc baixes, això precipità el desastre.

Tot i que el raid contra Roses el novembre de 1809 fou un èxit clamorós, l'atac de Fane és un fracàs que encoratjà els francesos.

31 TNA/ADM/51/2040/v.7

En les accions amfibies participaven tant els infants de marina, amb jaqueta vermella a l'esquerra, com l'oficialitat i la marineria de les naus.

Cert és que els francesos sofriren baixes: a més de les naus perdudes, foren destruïdes les dues bateries. Si l'acció de l'any anterior contra Roses fou un bufetada psicològica que obligà els francesos a replantejar seriosament la seva estratègia, les conseqüències del raid palamosí no estan en aquesta línia. L'eufòrica documentació francesa –“*défaite des anglais*”³²– considera l'acció com un gran triomf. La factura deixada pel carnisser als britànics és desoladora: 33 morts, 89 ferits i 87 presoners.³³ Entre els úl-

tims el mateix Fane. Un trist panorama que es xifra a l'entorn d'un 35 % de baixes. Com sol passar, els informes francesos exageren els efectius britànics. En comptes de 600 homes, es diu que “*on débarqué un millier de soldats de marine, jusqu'au l'arrivé des renforts, et alors a commencé un combat qui a duré deux heures*” retirant-se els anglesos en “*tel désordre... qu'on a trouvé le lendemain 2 a 300 hommes noyés sur le rivage*”, a més de dos oficials i un centenar i mig d'homes perduts al camp de batalla. “*Le Capitain Fane. Comand[ant] des troupes de débarquement, un enseigne de vaisseau & 8 soldats ont été faits prisonniers*” i internats a Perpinyà.³⁴

La principal lliçó d'aquests fets és que l'estratègia de Macdonald començava a donar resultats. El gener de 1811 sis dels vuit mercants del comboi arribaven a Barcelona, després que l'embarcació danyada pels anglesos fos reparada.³⁵ La implementació del

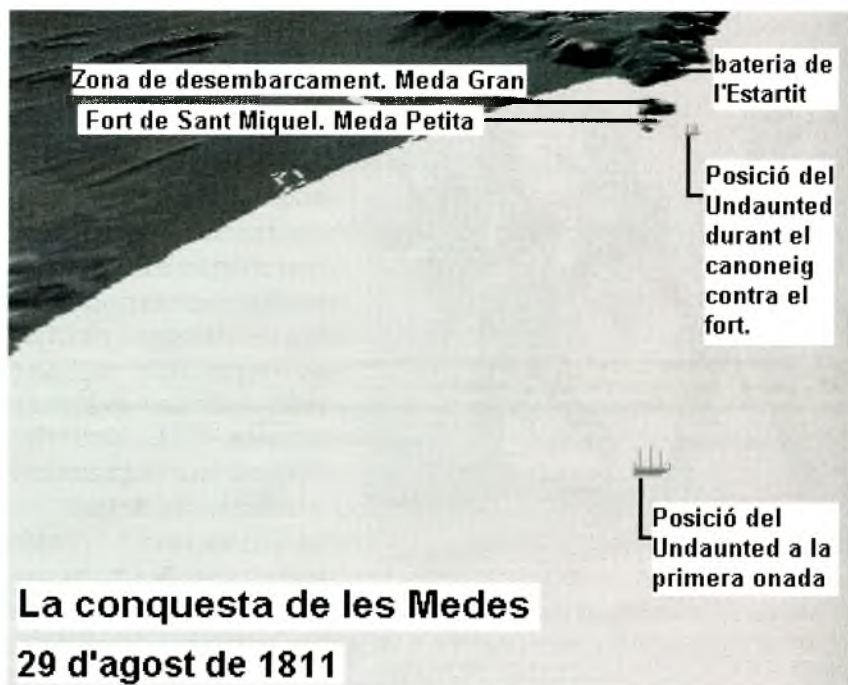
32 SHD/AT/C8/154/f. 246

33 *Butcher's Bill* és el terme, molt expressiu, de quantificar el nombre de baixes dins l'argot naval britànic.

TNA/ADM/1/418/f. 483

34 SHD/ AT/C8/154/f. 244

35 SHD/AT/C8/154/f. 245

sistema, perfeccionant el desplegament de les forces terrestres que havien de protegir el litoral, reparant i millorant les bateries artillades, anava donant fruits als francesos. La *Royal Navy* al Mediterrani, després d'anys de bloquejos, patrulles i atacs començava a donar mostres de cansament.

Els francesos es van esvalentonar. Dos combois més es colaren a Catalunya al començament de 1811. Amb el nou any, un comboi de vuit transports escortat per tres fragates –l'*Aurélie*, l'*Adrienne* i la *Pénélope*– sota el comandament del capità de navili Meynard entrà al port de Barcelona salvant el bloqueig britànic.³⁶ El fet de no utilitzar el passadís litoral va sorprendre les unitats de creuer angleses al teatre d'operacions. El comboi escortat per Meynard no fou l'únic. Al mateix temps l'*Sparrowhawk* detectà un segon comboi que solcava el passadís costaner i entrà el dia 10 al port de Palamós.

³⁶ SHD/M1/2A/94; TNA/ADM/1/418/ fs. 505 i 535.

UNA GRAN VICTÒRIA

El començament de 1811 fou desesperant per als britànics. No tan sols per la caiguda de Tortosa el 3 de gener. Començaven a existir clares dissensions entre els aliats i els francesos donaven mostres de consolidar una via logística amb garanties com per emprendre operacions terrestres capaces de decidir el signe de la guerra.

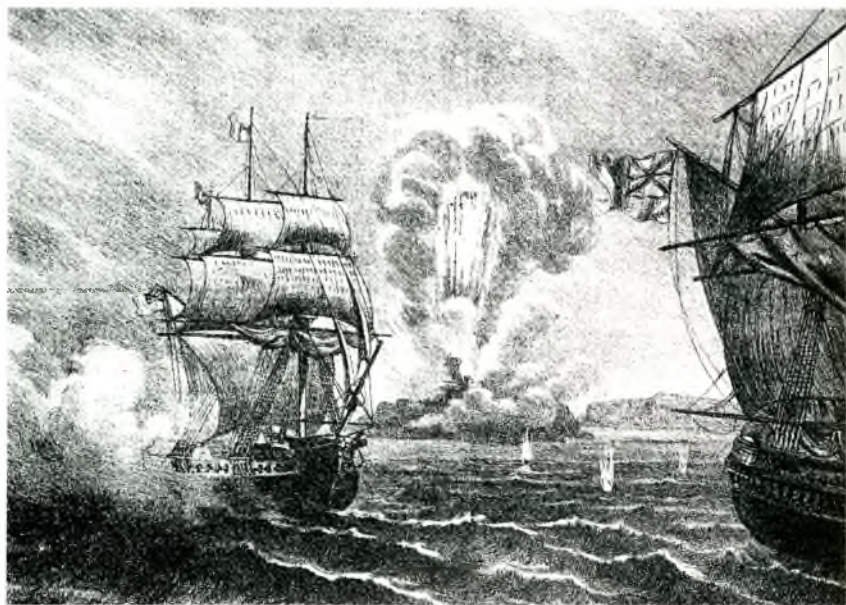
El dispositiu costaner de Macdonald renaixia como l'au fènix.³⁷ Les bateries atacades eren reparades i començava l'extensió del sistema amb la proposta de noves bateries a Tossa, Blanes, Calella, Arenys i Mataró.

Tot i que no és el tema d'aquest article, mentre els britànics pressionaven sobre la necessitat de conquerir les illes Medes, el coronel Rovira insistia al comandament suprem sobre la conveniència d'un cop per sorpresa contra la fortalesa de Figueres. Gràcies a una operació de quintacolumna, s'havia aconseguit fer còpia de la clau d'una de les poternes, la qual cosa havia fet que madurés un enginyós i audaç pla per conquerir-la. Però el general O'Donnell deixà que una sèrie de qüestions personals interferissin a les decisions relatives a la conducció estratègica. Durant 1810 va prendre directament el comandament de les operacions en aquesta àrea, liderant amb èxit a les tropes a la batalla de la Bisbal. En aquest fet d'armes fou ferit i acabà donant-li l'homònim títol de comte. Tot i això, des d'un punt de vista estratègic, la glòria bisbalenca no va tenir una traducció estratègica determinant.

La presa per sorpresa de la fortalesa de Sant Ferran de Figueres la nit del 10 d'abril de 1811, coneguda com la *Rovirada*, és l'operació terrestre més espectacular de la guerra. El fort de Figueres –del qual els francesos havien esborrat l'onomàstic del rei que l'havia patrocinat– va ser la primera plaça baluardada reconquerida als francesos des del començament de la guerra. I no tan sols això: era la principal fortalesa del Principat.

El cop assestat als franceses fou atroç: un miler llarg de presoners; així com desenes de milers de fusells, una gran part del tresor i les reserves de l'artilleria del VII Cos d'Exèrcit francès capturats. La pèrdua de Figueres significava que el lent i positiu avanç de les operacions durant 1810 i 1811 no servís de res.

37 SHD/AT/C8/152/f. 80

Aquest gravat mostra l'assalt aliat i la voladura del fort de Sant Miquel de la Meda Petita (Bofarull 1886-7).

Tant Rovira com els britànics tenien perfectament assumit que el final dels francesos passava per tallar de manera radical les vies de subministrament. Fins i tot, Macdonald especulà sobre alguna acció interaliada amfibia de suport. Així, el 7 de maig Macdonald disposava de notícies del seu servei d'intel·ligència: *"On assure que le débarquement se fera entre Blanes et Palamós, tandis que les anglais feront un descinte (sic) à Rosas"*.³⁸

Si les coses no havien marxar bé amb O'Donnell, la situació empitjorà amb el seu successor Campoverde. Tot i això, els britànics reberen amb agradable sorpresa la notícia de la gesta de Rovira. El capità Bullen, cap de l'esquadró que operava a les aigües catalanes, entengué perfectament la situació militar després de la *Rovirada*. El desplegament de les tropes franceses era el d'una serp de dos caps a la qual Rovira n'havia extirpat un. L'altra eren les illes Medes. Extirpar el segon depenia que Campoverde donés llum verd a l'assalt contra l'arxipèlag. Tot i les dificultats de coordinació interaliada, els anglesos van fer veure a l'enemic que actuarien de manera deter-

minant en suport dels defensors de Figueres. Durant la tarda del 20 d'abril, l'esquadró britànic operant en aigües de l'Escala, a prop de les Medes, sentia l'esfereïdor càstig artiller que estava patint la fortalesa figuerenca. A les sis de la tarda, el quadern de l'HMS *Blake* registra "*heavy firing at Figueras*".³⁹

Tot i que Campoverde no havia donat el seu vistiplau a l'assalt, no per això calia que els francesos ho sabessin. Per tal de distreure cap a les Medes part dels recursos que els francesos estaven emprant de manera contundent contra Figueres, l'esquadró britànic, concentrat al voltant de les Medes com taurons neguitosos, inicià tota una sèrie de maniobres que feien entendre la immediatesa d'un atac. Al migdia del 26 d'abril, un dels bots de l'HMS *Blake* fou enviat a reconèixer i sondar l'estret entre les dues illes principals de l'arxipèlag.⁴⁰ És curiós significar que l'operació fou realitzada a plena llum del dia i amb el suport d'altres bots que s'arriaren a fi i efecte de donar a entendre el començament d'un assalt, fent creure al francesos que se suspenia atesa la contundència del foc defensiu des del fort de Sant Miquel de la Meda Petita i la bateria de l'Estartit.

De fet, aquest reconeixement madurà el futur pla d'atac. En ambdues operacions participà el capità Thomas i la seva fragata, l'HMS *Undaunted*. La lliçó era que hi havia dues claus: neutralitzar la bateria de l'Estartit i evitar una resposta francesa de socors amb forces subtils des de la costa per tal de malbaratar el desembarcament. A diferència de l'anterior atac britànic d'octubre de 1809, matèria ja estudiada en d'altres treballs⁴¹ s'estudià una via d'aproximació a l'objectiu per llevant. Desenfilada i fora de l'abast eficaç de la bateria de l'Estartit quedava l'entrada oriental de la màniga entre l'illa Gran i la Petita. Precisament, la missió del bot enviat per *Blake* fou mesurar si el pas era practicable per a l'entrada de forces subtils.

Sense el permís del general Campoverde, els britànics no s'ariscarien a cometre l'error de convertir les Medes en una mena Gibraltar català. Des d'un punt de vista polític, això podia debilitar la coalició. Però no fou inconvenient per a les accions contra punts continentals del passadís marítim. Durant aquest període atacaren i destruïren les bateries de Cadaqués i Port de la Selva.⁴²

39 TNA/ADM/51/2187/ v. 3

40 TNA/ ADM/51/2187/ v. 3

41 (DE LA FUENTE, 2006),

42 TNA/ADM/51/2187/v. 3

Però la clau per tallar el passadís francès de cabotatge i, per extensió, del resultat de la guerra eren les Medes. La ceguesa estratègica de Campoverde l'impedí veure això i, juntament amb d'altres factors, acabà per costar-li el comandament. A la desastrosa campanya de 1811 primer es perdé Tarragona i, posteriorment, Figueres. El nou Capità General, Lacy, entengué a la perfecció el punt de vista dels aliats britànics.

L'agost de 1811, la sort de la guerra semblava definitivament decidida del costat francès. Figueres havia estat recuperada després de mesos de setge i Tarragona, el principal port de Catalunya, havia estat conquerida. Estratègicament, les forces franceses havien aconseguit tallar la comunicació entre els aliats. 1812 contemplaria la penetració a la Catalunya interior des de Barcelona i la Cerdanya amb l'objectiu de conquerir Cardona i la Seu d'Urgell, i exterminar els últims focus de resistència. A l'estat de forces del 16 de juliol de 1811, Macdonald disposava de 19.352 homes. Se xifra en 6.000 les tropes necessàries per ocupar la costa de Roses a Barcelona i la carretera Bellaguarda-Barcelona. Un volum de tropes semblant s'estableix per a una línia defensiva “*sur l'intérieur qui occuperà Besalu, Olot, Viç, Manresa & Montserrat et qui fournira des colonnes mobiles*”.⁴³ Per tal de sotmetre la totalitat del Principat es considera que “*il faut un corps disponible pour les sièges d'Urgel et de Cardona, on a demandé 8.000 hommes pour fournir le premier siège, et entretenir la communication avec Montlouis ; mais il faut ajouter au moins 4 a 5.000 hommes pour corps d'observation*”. Macdonald conclou que són necessaris gairebé 30.000 soldats, per la qual se sol·liciten 11.000 soldats més per acabar la guerra. Amb el nexa tallat amb la Royal Navy i tres quarts parts del territori ocupat, del que no es podien obtenir recursos fiscals, la creuada patriòtica dels catalans contra Napoleó estava irremissiblement perduda.

El desembarcament i la captura de les illes, batejades per Lacy de la Restauració,⁴⁴ fou una de les operacions combinades dutes a terme pels aliats més brillants i decisives de la guerra a Catalunya.

El 27 d'agost de 1811, es preparà a la costa d'Arenys una flotilla espanyola de petites embarcacions, a les quals la flota anglesa donaria cobertura, principalment l'HMS *Undaunted*.⁴⁵ No fou fins la matinada del dia 29 quan el vaixell britànic, a menys de quatre

43 SHD/AT/C8/f. 175

44 Martínez Valverde, 1974, p. 155

45 TNA/ADM/51/2932/v. 3

milles de les illes, tirà l'àncora i arrià el seus bots tot llançant la primera onada d'assalt, un contingent de 34 *marines* i un grup de soldats catalans a les ordres del general Francesc Milans del Bosch, els quals havien embarcat a l'*Undaunted* la tarda anterior: "*At 1 hoisted out manned and armed them put 34 marines and part of the Spanish soldiers in the boats ready to land with two days provisions*".⁴⁶

Els francesos ocupaven el fort de Sant Miquel a la Meda Petita. A les 4.30, després de tres hores de navegació, la primera onada desembarcà sense resistència a la Meda Gran, que no estava defensada.⁴⁷ Novament, la incursió nocturna fou una de les premisses que garantiren l'èxit. En aquest cas, a més dels sistemes d'armes del fort de Sant Miquel de l'illa veïna, el problema era una bateria costanera emplaçada a la punta de l'Estartit amb un vano d'abast eficaç sobre la major part de l'arxipèlag.⁴⁸

Després de successives onades, que posaren a terra els restants soldats de Milans, així com diversos obusos a fi de batre el fort, començà la tardana reacció francesa. No fou fins que el sol s'aixecà que la resposta dels defensors es va fer patent. Atesa la intensitat del foc de fuselleria entre ambdues illes, l'*Undaunted* es col·locà a mitja milla a ponent de l'arxipèlag a fi de donar suport a la seva artilleria la força desembarcada. La posició fou així registrada: "*At 11 commenced firing with starboard main deck guns at fort Medas, a considerable fire of musquetry kept up on both sides from both the islands of Medas*".⁴⁹ A la maniobra, el vaixell britànic es desenfilà respecte a la bateria de l'Estartit, tot i que la diferència de cota l'exposà al foc del fort de Sant Miquel, l'artilleria del qual arribà a aconseguir que com a mínim dues de les seves andanades fessin impacte a la fragata. I el citat document continua: "*At 11:20 was struck by two shot from the Medas Fort, but did no material damage*". Poc després del migdia "*a shot has stuck the best bower anchor and broke the shank in two*."

Després d'un dia de forta resistència, el destacament del 32è *Régiment d'Infanterie Léger* que defensava el fort de Sant Miquel es rendí.⁵⁰ Tot i els intents de contraatac nocturn duts a terme l'1 de setembre, els francesos perdran definitivament aquesta neuràlgica

46 TNA/ADM/51/2932/v. 3

47 TNA/ADM/51/2932/v. 3

48 SHD/AT/C8/132

49 TNA/ADM/51/2932/v. 3

50 SHD/AT/C8/132

posició. El raid contra les illes fou per a Macdonald una altra *Rovirada*, aquesta vegada marítima. Tant és així que a les ordres trameses pel contraatac contra l'arxipèlag comet el lapsus d'escriure Figueres i, posteriorment, ho tatxa i ho corregeix per les Medes. Així, després de l'atac anglès demana ser informat sobre "*l'état de situation de Figueres [sic] las Medas et donner des ordres sur le champ pour preparer et envager à la garnison de la Tour sur des petits bateaux pendant la nuit*".⁵¹ A partir d'aquest moment, Macdonald patí un estat de crisi nerviosa gairebé paranoide. Durant tot el mes de setembre foren constants els moviments de tropes ordenats contra un possible desembarcament massiu dels aliats.

La conquesta aliada de les illes i la necessitat de consolidar-les explica la gènesi de la nova fortalesa de la Meda Gran. El vell fort del segle XVI de l'illa Petita, volat com a conseqüència de l'atac, no servia dins l'estratègia aliada. A les seves reduïdes dimensions cal afegir que les peculiaritats de l'escarpat illot decidiren en el seu temps construir la cisterna fora del recinte,⁵² sota el foc dels assaltants, cosa que no podia, com així va ser, garantir una perllongada resistència, qüestió que sí que solucionaria la nova fortificació de l'illa Gran.

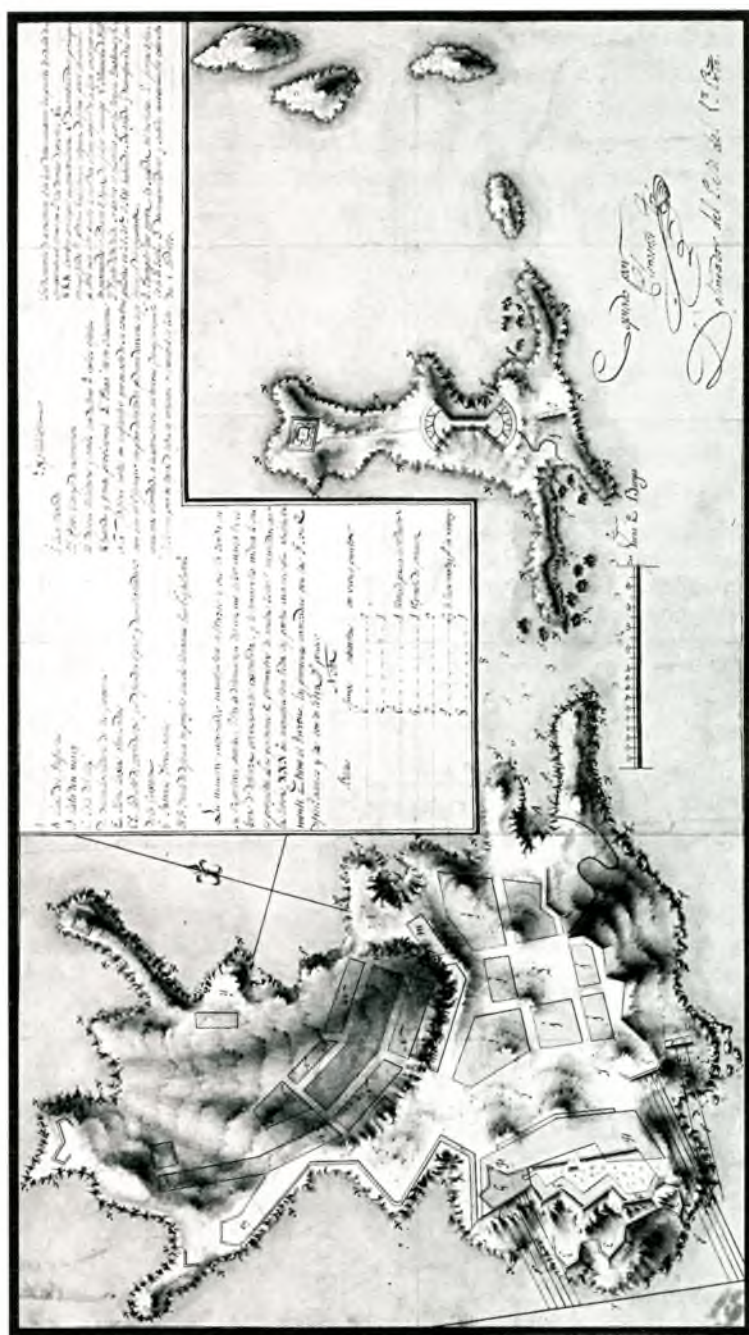
Tot i que, com s'ha exposat, els francesos consideren la nova fortificació com una fortalesa britànica, el projecte és de l'enginyer Josep Massanas. A més de les noves obres de defensa, es basà una flotilla de forces subtils per tal d'evitar un desembarcament francès per sorpresa. Macdonald començà a ser conscient que la nova fortalesa i el desplegament naval feien inútil qualsevol esforç de reconquerir l'arxipèlag. La bateria de l'Estartit fou desmantellada. El 2 de setembre, Macdonald informa que "*la prise de las Medas rendant inutile la composition actuelle de la Batterie*", per la qual cosa el material d'artilleria format per "*les 3 obusiers de chasse et la piece [sic] de douze dirigés sur la côte pour favoriser la déffense de las medas en seront retirés et il sera envoyé en échange une Batterie mobil composée d'un obusier de chasse*".⁵³

Amb les illes Medes a les mans dels aliats, el cabotatge s'acabà i els francesos perderen la iniciativa estratègica. A partir de 1812, els

51 SHD/AT/C8/131

52 DE LA FUENTE, 2005, p. 36-7

53 SHD/AT/C8/132

Aquest fou el projecte elaborat el 1811 per tal de fortificar les Medes. La seva realització fou molt parcial. Al final de la guerra fou abandonat. (Servicio Geográfico del Ejército).

armadors francesos es negaren a noliejar vaixells de transport amb destinació a Barcelona.⁵⁴

A tall de conclusió la nova i inconclusa fortificació de la Meda Gran facilità que els catalans no perdessin la guerra, el camí per començar a guanyar-la. Aquest últim factor arribà amb el desenllaç de la guerra a Europa, que posà fi a la desmesurada ambició napoleònica i l'ensorrament de la seva tirania.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Com s'ha pogut apreciar, aquest treball és fruit d'una llarga recerca a arxius del Regne Unit i França. Els documents esmentats en aquest treball apareixen citats per l'arxiu de procedència, la seva seu, com és el cas francès, amb la secció i el registre amb la seva cota alfanumèrica i la foliació, si s'escau.

- NMM. National Maritime Museum, Greenwich, Londres
SHD. Service Historique de la Defense
 AT. Armée de Terre (Vincennes, París).
 MT. Marine (Toló).
TNA. The National Archives (Kew, Surrey)
 ADM. Admiralty, Naval Forces & Royal Marines

La bibliografia de suport ha estat la següent:

- Bofarull i Brocà, Antoni de: *Historia Crítica de la Guerra de la Independencia en Cataluña...*, Barcelona, F. Nacente Editor, 1886-7.
Brun, V. : *Guerres maritimes de la France: port de Toulon. Ses armements, son administration, depuis son origine a nos jours*, Paris, Henri Plon, 1861.
De la Fuente, Pablo: "The Fort of Saint Michael of the Medes", *Europa Nostra Scientific Bulletin*, 59 (2005), 35-40.
De la Fuente, Pablo: "El zarpazo del Tigre. Un ejemplo de métodos operacionales de la Royal Navy durante la Guerra de la Independencia", actes inèdites del 3r Congrés d'Història Marítima de Catalunya, Museu Marítim de Barcelona, 2006.
Martínez Valverde, Carlos: *La marina en la Guerra de la Independencia*, Madrid, Editora Nacional, 1974.
Pujol, Marcel; de la Fuente, Pablo; Raurich, Xim; Sánchez Picón, Andrés; Llorens, Josep M.; Palomo, Toni; Nieto, Xavier, *Roses II, Perola V i Presido: tres vaixells enfonsats a l'Empordà Durant la Guerra del Francès (1808-1814)*, Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya, Girona, 2003.

54 Brun, 1861, t. II, p. 561